

Väkivalta koskee ja koskettaa

Marita Husso, Sanna Karkulehto & Tuija Saresma

Sukupuolentutkimus–Genusforskning-lehden ”Väkivalta, sukupuoli, affektit ja tunteet” -teemanumerossa tervehdimme lukijoita erityisessä tilanteessa. *Oranssit päivät* -kampanja on juuri käynnistynyt. Ympäri maailmaa valaistetaan tunnettuja rakennuksia ja järjestetään tapahtumia naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumiseksi. Koronaviruksen toisen aallon vaihe on myös Suomessa pahentunut, ja vaatimukset turvavälien noudattamisesta ja sosiaalisesta etäisyydestä ovat entisestään voimistuneet. Samaan aikaan tutkimukset sekä Suomessa että muualla maailmassa osoittavat, että erityisesti kodeissa tapahtuva ja naisiin kohdistuva väkivalta ovat lisääntyneet pandemian aikana. Sukupuolen ja väkivallan tutkimus herättää monenlaisia tunteita ja torjuntotoja. Aihepiiristä on vaiettu ja alan tutkimusta on kiivaasti vastustettu sekä akateemisen maailman ulko- että sisäpuolella. Sukupuoleen ja väkivaltaan liittyviä kysymyksiä on pitkään sivuutettu myös tieteellisissä keskusteluissa joko tietoisesti poliittisesti tai siksi, että niitä on pidetty merkityksettöminä – mikä on toki poliitiikkaa sekín. Väkivaltaa, saati väkivallan ja sukupuolen suhdetta, ei ole tematisoitu osaksi yhteiskunnallisia rakenteita ja sosiaalista kanssakäymistä aina edes valtaa koskevissa yhteiskuntateorioissa. Aihepiirin väistely kesti Suomessa poikkeuksellisen pitkään, ja alan tutkimus käynnistyi kansainvälisen painostuksen saattelemana varsin myöhään moniin muihin länsimaihin ja Pohjoismaihin verrattuna.

Väkivallan ja sukupuolen tutkimuksen tilanne on muuttunut ilahduttavan paljon 1990-luvun jälkeen, jolloin tutkimusta tehtiin Suomessa vielä tapouhkauksien saattelemana. Tutkimusten määrä, laajuus ja monitieteisyys ovat huomattavasti lisääntyneet, sukupuolistunut ja sukupuolittunut väkivalta on tunnustettu sosiaalisesti ongelmaksi ja siitä on

alettu keskustella julkisesti samalla, kun sekä palveluja että lainsäädäntöä on kehitetty. Muutokset tekevät näkyväksi, että väkivaltatutkimuksen uhkaavuus ei niinkään liity tutkimusaiheeseen vaan pikemminkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja ilmapiiriin, jossa tutkimusta tehdään. Vaihtelu on sekä ajallista että tilallista. Lisäksi käsitys uhkaavuudesta vaihtelee: jonkun ryhmän näkökulmasta arveluttavat tai jopa vaaralliset tutkimusaiheet voivat toisten mielestä olla aivan harmittomia, mutta he voivat kokea muille neutraaleina tai yhdentekevinä näyttäytyvät aiheet hyvinkin uhkaavina.

Suomalaisen sukupuolen ja väkivallan tutkimuksen moninaisuudesta kertoo muun muassa se, että kaksi keskeistä käsitettä elää tutkimuskielessä rinnakkain. Termeihin *sukupuolistunut* ja *sukupuolittunut väkivalta* kiteytyy ajatus väkivallan ja sukupuolen toisiinsa kytkeytymisestä sekä kulttuurisesti, rakenteellisesti että toimijuuden tasolla. Näitä kahden käsitettä käytetään usein synonyymisesti, mutta niiden välillä voidaan nähdä myös vivahde-ero tai niillä viitataan erilaisiin painotuksiin. Sukupuolistumisen käsitteen on ajateltu painottavan dynamiikkaa ja prosessuaalisuutta ja sukupuolittumisen prosessin lopputulemaa, kuten esimerkiksi väkivallan määrien sukupuolijakaumia. Toisaalta sukupuolittaa-verbin päättämätöntä tekemistä kuvaava partitiippimuoto *sukupuolittava* ohjaa huomion siihen, että sukupuolittaminen – kuten myös sukupuolittaminen – nimenomaan on jatkuva prosessi. Käsitteen muodon valinnassa on kyse osin näkökulmasta, osin oman tieteenalan vakiintuneesta tavasta. Tässä teemanumerossa noudatamme samaa käytäntöä kuin muutamissa monitieteisissä artikkelikokoelmissa on jo tehty: sukupuolittamisen tai sukupuolistamisen prosesseista voidaan keskustella erilaisilla käsitteistöillä ja terminologioilla, suomen

kielen rikkautta ja sen tarjoamia mahdollisuuksia hyödyntäen. Teoreettinen ja käsitteellinen työ suomalaisessa sukupuolen ja väkivallan monialaisessa tutkimuksessa elää ja jatkuu useilla rintamilla.

Myös kansainvälisesti väkivaltatutkimus on paitsi laajentunut myös monimuotoistunut. Viime vuosina eri puolille Eurooppaa on perustettu useita väkivaltatutkimuskeskuksia ja -instituutteja, ja tutkimuksen aihepiirit, näkökulmat sekä teoreettiset ja metodologiset lähestymistavat ovat nopeasti monipuolistuneet. Samaan aikaan takaisku tasa-arvoa, yhdenvertaisia oikeuksia ja demokratiaa vastaan on voimistunut eri puolilla maailmaa. Sen näkyvät kohteet ja toimenpiteet ovat monissa maissa olleet sukupuoleen ja väkivaltaan liittyviä ilmiöitä, kuten esimerkiksi kotona tapahtuvan väkivallan dekriminalisoiminen, aborttilainsäädännön kiristäminen sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien rajoittaminen.

Väkivalta ilmenee samanaikaisesti monilla tasoilla: kulttuureina, käytäntöinä, symboleina, ideologioina ja kokemuksina. Väkivallan muodot muuttuvat ja moninaistuvat, ja sen vaikutukset ja seuraukset leviävät ennakoimattomasti. Väkivallan mukanaan tuomaa kärsimystä on edelleen haastavaa tunnistaa ja kohdata. Väkivallan kohteena oleminen on kulttuurissamme kokemus, joka erottaa väkivallan kohteet tai uhrin niistä, jotka eivät ole kohdanneet samanlaisia haavoittumisia. Samalla se osoittaa, miten yksityisen ja julkisen välinen raja liukuu ja kulkee eri kohdissa ja miten sen määrittely on ajallista, tilanteista ja kulttuurisidonnaista.

Erilaiset väkivallan muodot koskettavat ihmisiä eri tavoin. On poliittinen valinta, kenen haavoittumisen kokemuksiin kiinnitämme huomiota ja ketä suojaamme väkivallalta. Rajaukset ovat monella tavalla haasteellisia, ja tutkimuksen painopis-

teet, intersektionaaliset erot ja diversiteetti ovat aiheellisesti herättäneet keskustelua. Tutkimuksessa joudutaan tekemään valintoja ja rajauksia muun muassa lähestymistapojen, tutkimusaiheiden ja -aineistojen sekä teorioiden ja käsitteiden osalta.

Tässä teemanumerossa keskitymme sukupuolen ja väkivallan välisen suhteen tutkimukseen erityisesti tunteiden ja affektien näkökulmasta, sillä väkivalta itsessään on affektiivista. Se koskee monia, ja se koskettaa monitasoisesti. Myös työskentely väkivallan parissa herättää monenlaisia tunteita, oli pa kyse toiminnasta väkivallan tekijöiden tai uhrien kanssa tai väkivallan tutkimisesta. Samoin väkivallan esitykset herättävät monenlaisia tunteita ja affekteja. Teemanumerossa annamme tilaa näiden tunteiden ja affektien kokemisen sanallistamiselle.

Tässä numerossa sukupuolen- ja väkivaltatutkimuksen monipuolisia näkökulmia esitellään kulttuurintutkimuksen, politiikantutkimuksen ja sosiaalitieteiden viitekehyksistä. Molemmat referaatit käsittelevät nykyhetken ilmiöitä. Venla Korhonen tarkastelee artikkelissaan queerin häpeän ja raivon yhteenkietoutumista tv-sarjan *Black Sails* (USA 2014–2017) miespäähenkilön hahmossa, joka haastaa populaarikulttuurin tapoja esittää normienvastaisia seksuaalisuuksia. Korhonen esittää, että queer-teorian sekä feministisen tunne- ja affektitutkimuksen kehyksessä sarjan queeriksi paikantuvaa päähenkilöä pääasiallisesti kuvastavia häpeää, vihaa ja raivoa voidaan tulkita myös heteronormatiivisuuden kritiikkinä sekä tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tavoittelun tarvetta tuottavina voimina.

Tuija Saresman, Reeta Pöyhtärin, Heidi Kososen, Paula Haaran ja Aleks Knuutilan artikkelissa tarkastellaan vihapuhetta verbaalisena väkivallana. Vihapuhe on suomalaisille kuntapäittäjille ja

kansanedustajille laaditun vihapuhekyselyn perusteella poliittista väkivaltaa ja yksi sukupuolittuneen väkivallan muoto. Se on sukupuolittunutta kahdessa mielessä: se kohdistuu enemmän naisiin; lisäksi naisten voi olla helpompi puhua vihapuheen kohteeksi joutumisen herättämistä tunteista. Vihapuhe pyrkii vaientamaan kohteensa eli ennen kaikkea nuoret naiset ja muut poliittisessa keskustelussa vanhastaan marginalisoidut ihmisryhmät. Kirjoittajat muistuttavat, että sukupuolittuneen vihapuheen vähättely murentaa edustuksellisen demokratian kivijalkaa, sananvapautta, jonka pitäisi kuulua kaikille sukupuolesta, iästä tai taustasta riippumatta.

Vertaisarvioitujen artikkeleiden lisäksi teemanumerossa julkaistaan kaksi puheenvuoroa. Matleena Friskin ja Riikka Taavetin puheenvuorossa luetaan suomalaisten seksielämää ja seksuaalisuutta lähes viisikymmentä vuotta kartoittaneiden FINSEX-kyselytutkimusten aineistoja toisin kuin aiemmassa tutkimuksessa. Kirjoittajat osoittavat, miten seksuaalinen väkivalta on ohitettu ja irrotettu parisuhteista sekä kyselylomakkeissa että niiden analyyseissa ja miten väkivallan kokemuksia on näin marginalisoitu suomalaisessa seksuaalisuutta koskevassa julkisessa keskustelussa. Sukupuolen ja väkivallan tutkimuksen pioneerin, emeritusprofessori Jeff Hearnin puheenvuoro puolestaan käsittelee miesten väkivaltojen, naisiin kohdistuvan väkivallan parissa työskentelyn ja väkivallan tutkimisen herättämiä ”painavia” tunteita sekä tunteiden tiedostamisen ja huomioimisen keskeisyyttä väkivaltatutkimuksessa.

Lisäksi numerossa esitellään ajankohtaisia tutkimushankkeita. Satu Lidman, Helena Päivinen ja Marita Husso esittelevät EU:n rahoittamaa *Sukupuolistunut väkivalta, vastuullisuus ja eettisesti kestävä toimijuus kouluissa ja kasvatusalalla* (Erase GBV) -hanketta, joka kokoaa yhteen suomalaisia, kroatialaisia ja espanjalaisia toimijoita. Tutkimuksen keskiössä ovat erityisesti institutionaaliset ja affektiiviset käytännöt, väkivallan kohtaamisen kokemukset ja niihin liittyvät tunteet, asenteet ja käsitykset sekä väkivallan ehkäisemisen ja siihen puuttumisen esteet ja mahdollisuudet yläkouluikäisillä ja toisen asteen koulutuksessa. Eveliina Puutio, Marian Tumanyan, Helena Louhela, Suvi Pihkala ja Tuija Huuki kirjoittavat Suomen Akatemian rahoittamasta *Taidelähtöiset menetelmät ja tutkimusaktivismi seksuaalisen*

häirinnän käsittelemiseksi alakouluikäisten vertais-suhteissa -hankkeesta, jossa tarkastellaan erityisesti uusmaterialistisesti inspiroituneiden luovien ja taidelähtöisten menetelmien mahdollisuuksia tutkittaessa seksuaalista häirintää 10–12-vuotiaiden lasten vertaissuhteissa.

Kirja-arvosteluissa keskitytään viimeaikaisiin sukupuolen, väkivallan ja affektien tutkimusta käsitteleviin teoksiin. Maija Jäppinen kirjoittaa Satu Lidmanin teoksesta *Taivas ja syli – kertomus parisuhdeväkivallasta vanhoillislestadiolaisessa perheessä* (2020), Aino-Kaisa Koistinen arvioi Jenni Rinteen, Anna Kajanderin ja Riitta Haanpään toimittaman teoksen *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa* (2020) ja Leena-Maija Rossi arvostelee Heidi Kososen taidehistorian alaan kuuluvan väitöskirjan *Gendered and Contagious Suicide: Taboo and Biopower in Contemporary Anglophone Cinematic Representations of Self-Willed Death* (2020). Lisäksi Suvi Ronkaisen esitely edesmenneen, suomalaisen kriittisen miestutkimuksen uranuurtajan Arto Jokisen postuumisti julkaistusta teoksesta *Isänmaan miehet* (2019) muistuttaa miesten kohtaamasta väkivallasta ja näyttää, miten tietynlainen miehen malli on väkivaltainen rajoittaessaan nimenomaan miesten toimijuutta.

Taiteilijan esittelyä lehden tämänkertaisessa numerossa ei ole, koska tässä numerossa ei poikkeuksellisesti julkaista taidetta. Sen sijaan SUNSin puheenjohtajat Sanna Karkulehto ja Tuija Saresma kirjoittavat kotimaisten tiedelehtien taloudellisesta ahdingosta sekä pienten tiede-, taide- ja kulttuuritoimijoiden tulevaisuutta uhkaavista näkymistä.

Toivomme tämän teemanumeron osaltaan lisäävän ymmärrystä väkivallan, sukupuolen, tunteiden ja affektien yhteenkietoutumisesta.

Kansainvälisenä naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisena päivänä, keskiviikkona 25. marraskuuta 2020

Marita Husso, Sanna Karkulehto ja Tuija Saresma